

den senaste

Fritänkaren

Nr. 67 Juni 1998

Sjätte årgångens sjätte nummer.

Innehåll :

Ondskans imperium	2
Korståg	5
Fallet Jan Guillou	5
Gulli Michanek - ett diktaröde	7
Nya ställningar i Shakespeare-debatten	7
De bästa filmerna sedan senast	9
Beethovens sonater, del 6 (sonaterna 9-12)	11
Europeisk turné, del 3	12
<i>Indien & Tibet :</i>	14
Ödesresan, del 7 : Idyll i Kausani	14
Expedition Tibet maj '97 : del 11 och resans höjdpunkt.	16
Kulturkalender, juni '98	19

Fritänkaren är en alternativ oberoende kulturtidskrift för mest litteratur, musik och film men ägnar sig även gärna åt religion, politik och resor i avsikten att pejla de stora djupens underströmmar i världen och hålla koll på dem som ett slags spirituellt världsbarometer.

Den beräknas utkomma med 10 nummer årligen på svenska samt 2 på engelska.
Den har inga andra inkomster än sina prenumeranter.

Detta är det sista numret före sommaren.
Nästa nummer kan väntas först någon gång i juli.

Redaktion : Musikern C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 41461 Göteborg, tel. 031-247887.
Postgiro : 621 39 94 - 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)
Årsprenumerat: 200 kr (även i Danmark och Norge)
(i Finland: 150 mk)
Tvåårsprenumerat : 300 kr
Redaktionsslut för detta nummer : 28.5.1998

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 61

Ondskans imperium.

Så kallade president Ronald Reagan Sovjetunionen och använde detta epitet som förevändning för att sätta i gång med "Stjärnornas krig" för att äntligen få en uppgörelse i det nästan 40-åriga Kalla Kriget. Sovjetunionen kunde som bekant inte möta denna högteknologiska utmaning och tog då i stället (under Gorbatjov) initiativet till allmän nukleär nedrustning, vilket i själva verket var en kapitulation och inledningen till Sovjetunionens fall. Men det visste ingen när Ronald Reagan satte i gång sin Vilda Väster-kampanj för att trissa upp det Kalla Kriget. Många menade att det var rena äventyrspolitiken och att han riskerade hela världens säkerhet, att han var en säkerhetsrisk och senildement och levde kvar i 40-talet. Emellertid visste inte Ronald Reagan själv hur rätt han hade.

Sovjetunionen var nämligen verkligen ingenting annat än ondiskans imperium, även om det när Ronald Reagan satte i gång sin pang-pang-show inte var mer än ett otidsenligt vrak som för länge sedan kört fast och överlevt sig självt, styrt av sovande mumier, som knappt ens kunde uppträda i TV trots alla moderna tekniska hjälpmedel för att maskera dem och få dem att framstå som nästan levande. Leonid Bresjnev och Kosygin, Andropov och Tjernenko, alla var de uppfostrade av Stalin och hade gått in för att föra dennes livsverk vidare. Till och med Gorbatjov handplockades av KGB och fördes fram av denna ryktbara terrorfirma. Annars hade han aldrig kunnat komma till makten.

Hur ont var då egentligen Stalins Sovjetunion? Det vet man ännu inte idag, men forskningen tilltar i detta oöverskådliga ämne. Ett vagt begrepp om vidden av dess ondska började världen först få i och med att Alexander Solsjenitsyn gav ut sitt största dokumentära verk "*Gulag-arkipelagen*" om Stalins otroliga fånglägersindustri i början på 70-talet. Försiktigtvis uppskattar man idag antalet offer för Stalins olika vågor av terror till 63 miljoner människor. Det är bara en vag uppskattning.

Under de allra senaste åren har man börjat få upp ögonen för Stalins enorma kulissarbeten för att dölja vad han egentligen höll på med. Forskningen tilltar framför allt i ämnet Röda Arméns bearbetning av nazisternas koncentrationsläger i Polen när dessa befriades österifrån. Ryssarna var ju de första av de allierade som kom i kontakt med nazisternas förintelseindustri, och Stalin tycks genast ha förstått det enorma propagandavärdet i att använda dessa läger för kommunismens befrämjande. Sovjetunionen inte bara basunerade ut alla fasorna i dessa läger över världen genast, utan de passade till och med på att "förbättra" lägrens utseenden, så att fasorna framstod som mångdubbelt större än vad de i själva verket var. Särskilda extra gaskamrar konstruerades av ryssarna, och även andra "terrorverksamhetsverkstäder" fabricerades av ryssarna för att illustrera tyskarnas utstuderade omänsklighet. Att sådana otroliga fasor som blottades i de polska koncentrationslägren inte kunde ådagaläggas i de läger som amerikanerna och britterna befriade i Tyskland fick ingen att ana att ryssarna på något sätt hade retuscherat lägren i öst.

Syftet med denna utbasunering av tyskarnas fasor efter "förbättringen" och "kryddningen" av koncentrationslägrens värsta fasor var naturligtvis att ingen i världen skulle ana vad som pågick inne i Stalins imperium. Och nästan ingen gjorde det heller utanför Ryssland så länge Stalin levde. Ingen ifrågasatte honom, och han kom undan med det.

När Chrusjtjov tog initiativet till att uppdaga vad Stalin egentligen hållit på med började imperiet darra i knäveckan, och alla Stalins lärjungar fick spader och tänkte, att så fick Chrusjtjov bara inte hålla på. Det var bland andra Bresjnev och Kosygin, Andropov och Tjernenko.

En annan utom Solsjenitsyn som sett hela Stalins Sovjetunion inifrån är *Eino Hanski*, som upplevde hela sin barndom i onskans imperium. Nästan 30 år efter att han lämnat Leningrad 1942 mitt under belägringen återbesökte han Sovjetunionen 1973 och gjorde han en rundresa till just de trakter han upplevat under kriget: Leningrad, Kaukasus, Rostov, med mera. Resan resulterade i en bok: "*Eino Hanski i Sovjet*", en vacker bilderbok med fina fotografier av författaren. Med det hela är tämligen tillrättalagt, ty han fick inte ta ett steg inom Sovjetunionen utan att vara övervakad och medföljd av politruker.

Annat var det 1991, när han på nytt besökte Sankt Petersburg tillsammans med fotografen Alexander Spitsyn. Denna gång var det fritt fram: de fick fotografera vad som helst, och de passade på. Resultatet, boken "*Bilder från S:t Petersburg*", är ett skakande och samtidigt underbart dokument från en världsstad som efter 70 år av mardrömmar plötsligt vaknat till liv och skakat av sig alla lögner och fängelsebojor av kulissbedrägerier. Plötsligt återfinner man Dostojevskijs, Gogols och Pusjkins alltjämt levande nästan oföränderliga stad med hjärtslitande elände och fattigdom, tiggare och krymplingar, heliga dårar och galna chauvinister, övergivna uteliggare och kriminella hemlösa barn, soppköksalkoholister och kroniskt inlåsta narkomaner: en helt ny värld, chockerande, gripande, upprörande, men ack så levande, och så otroligt välbekant från Dostojevskijs och Gogols böcker.

Och plötsligt får ryssarna berätta vad de vet. Plötsligt är det fritt fram för alla levande begravnade som överlevt onskans imperium, plötsligt får historien skvallra om sig själv, och den gör det med hjärtskärande skrik. När den officiella censuren avskaffades 1989 kunde man plötsligt få se gamla KGB-bödlar uppträda i rysk TV och berätta om massavrättningar, så att det blev så mycket blod i huset att källaren drabbades av blodöversvämning, så att blodmassorna "måste pumpas ut i Nevan, där sedan motorbåtar oavbrutet måste köra med sina propellrar, för att allt blodet alls skulle kunna blandas med vattnet..."

I början på 70-talet hade Polens starke man och högsta befälhavare Wojciech Jaruzelski ett möte med sina åtta högsta militära chefer, av vilka sju var generaler och en var överste. Han avslutade sammanträdet med att berätta, att "en av oss nio har förrått hela Warszawapaktens alla militära hemligheter till väst, och jag kan ge er mitt hedersord på, att det inte är jag." Alla de andra sade genast: "Inte jag heller," men ingen av dem trodde på varandra. Kort därefter defekterade en av dem till väst. Det var den ende översten av de nio, Ryszard Kuklinski. Han flydde med sina båda söner till Amerika, där snart de båda sönerna omkom på mystiska sätt, men översten var väl skyddad av CIA - honom kom de aldrig åt. I maj detta år var han inbjuden tillbaka till Polen för att hålla föreläsningar i hela landet och återfå all den egendom som beslagtogs från honom då han flytt inklusive segelbåt, villa och en värdefull konstsamling. Han berättade helt ärligt under sina föreläsningar inför hela polska folket, att han uteslutande motiverats av sin egen rättskänsla till att göra vad han gjorde, att han "genomskådat onskans imperium och sett det som sin mänskliga plikt att göra vad han kunde för att avsluta det." Polska folket tillfrågades vad de tyckte om

denne landsförrädare. 70% av det polska folket ansåg att han hade gjort helt rätt, och han blev hedersmedborgare i Krakow och Danzig.

Medvetenheten om ondskans imperiums verkliga väsen och förehavanden ökar hela tiden. Det uppstår också hela tiden fler och nya frågor. "Om ryssarna gjorde så mycket för att retuschera tyskarnas koncentrationsläger, betyder det att det inte dödades så mycket judar?" är en av de aktuellaste. Ingenting kan ursäkta eller förmildra tyskarnas brott mot mänskligheten genom sina faktiska försök att förrinta judendomen, inte ens om Stalins kommunisters brott var ännu värre, vilket mer och mer tyder på att de var. Och vi får aldrig glömma, att Tysklands nationalsocialister, de så kallade nazisterna, var lika mycket socialister som Stalins kommunist.

"Vad var egentligen judarnas roll i ondskans imperiums tillblivelse?" är en annan ständigt återkommande fråga. Det är ett faktum att många judar hjälpte bolsjevikerna till makten 1917. Leon Trotskij, Lenins närmaste man, var den främste av dem. Karl Marx kan dock inte kallas jude, då han avsvor sig judendomen. Och de judar som hjälpte bolsjevikerna till makten hade lidit mycket ont under tsarens systematiska judeförföljelser. De kunde inte ana att kommunisterna skulle bli ännu värre. Lenin började ana det när han under sina sista dagar mer och mer såg vad Stalin egentligen gick för.

Makten korrumpierar alltid. Socialisterna var idealister i hela världen tills de genom bolsjevikerna övertog makten i Ryssland. Socialismens definitiva urspårning var väl när Leon Trotskij beordrade sin nyorganiserade Röda Armé att ge eld mot folket, flottisterna i Kronstadt i mars 1921, när dessa krävde fria val, yttrandefrihet, pressfrihet, fria fackföreningar och frihet för bönderna att själva få behålla skördarna från sin egen jord. I och med den massakern var det kört för socialismen: sådana historiska fläckar kan aldrig tvättas bort. I och med den massakern var ondskans imperium etablerat.

70 år senare, i augusti 1991, sprattlade det i sina sista krampryckningar i de sista gammalkommunisternas snöpliga kupp försök mot Gorbatjov. Det var som en sista feberrysning av en gammal sjukdom. Det hade då redan varit kört för Gorbatjov i ett antal år: det var inte hans försök att råda bot på den landsomfattande alkoholismen som vållade hans fall, utan det var det faktum, att han svek sina löften. Han lovade reformer som alla trodde på, och han inledde dem, *glasnost* och *perestrojkan* var klara succéer från början, men från 1989 blev han själv rädd för dem och började bromsa dem, och folket började känna sig lurat. Detta beredde vägen för Jeltsin, som öppet förklarade sig villig att vara mer konsekvent.

Ondskans imperium är fallet idag, och obduktionen av dess oformliga terrorismonster blir ständigt mer och mer omfattande. Men det lever fortfarande vidare i Kina, som spridit sina terrortentakler ner i Burma. Nordkorea är på fallrepet, dess dagar är räknade, men Kina är den sista kolossen. Först när även den har fallit kan ondskans imperium med visshet sägas vara slutgiltigt övervunnet.

"Det kommer att ta tusen år för världen att återhämta sig efter alla de misstag som begåtts under bara första hälften av vårt århundrade."

- The Free Thinker.

Korståg.

Vem började eländet? Var det Picasso, när han övergav realismen
för artificiella effektsökerier i blufftillgjordhet och så kallad kubism?
Hela konstvärlden ballade ur i hans sällskap: Salvador Dali
med sin surrealistiskt förvridna absurdhet, Kandinsky och Klee
med sin steriliserade geometri, alla falska skulptörer
som ej kan skulptera men göra sig märkvärdiga genom konstig abstrakthet
som ingen person kan begripa och ej ens skulptören
och som om ett sekel är värdelöst skrot,
alla omänskliga arkitekter med Le Corbusier som det ledande monstret
och alla avsiktliga språkkorrumperare och språkförstörare
som kallar sig modernister och tror att de utvecklar språket
med att skriva böcker och konstig så kallad lyrik utan interpunktion
och med lösryckta satser och meningar utan subjekt eller ens predikat.
Vad är det för ett ofog och bluffmakeri, löjlig apkonst och omänsklig ovärdighet?
Hur kan detta helt sjuka och vidriga, vanvettiga barbari
kunnat tillåtas bli dominerande mode
i samtliga konstgrenar? Hur kan väl någon normal och naturlig person alls stå ut
med så kallad modern musik, som ej ens är musikalisk, för att inte tala om
dessa hest vrålände apor på scenen med enbart elektrisk hysterisk musik
dränkt av trumbatteriernas krigskulsprutevåld, allt förstärkt intill öronförödande dövhet?
Hur kan vår tids människor alls tolerera allt omänskligt bluffmakeri
och all meningslös parasitism som idag tillåts
helt dominera all den västerländska kulturen?
Ta bort allt det onda och fula, och värna i stället om eviga värden,
som skönhet och sanning och kärlek, det mänskliga och det begripliga,
allt som förståndet kan njuta av och finna värt att bevara
med stolthet åt framtiden med ärlig uppmaning:
"Se vad vi har åstadkommit! Kan ni göra någonting vackrare,
bättre och mer imponerande? Kan ni på samma sätt glädja en framtid
med livfulla och oförgängliga konstverk, som vi lyckats ge som exempel åt er?"

*(tillägnad Eino Hanski,
som Pingstafton får sin staty av Sten-Åke Cederhök invigd på Liseberg.)*

Fallet Jan Guillou.

Egentligen: ju mindre sagt om honom, desto bättre. Hans tio böcker om Carl Hamilton och dennes märkliga förehavanden som perfekt mördarmaskin under alla världens demokratiers uttryckliga beskydd, som den ena efter den andra belönar honom för hans ansenliga mord, har gjort honom till Sveriges mest sålda och lästa författare. Det har gjort honom förmögen. Han tjänar pengar på mord som gräs.

Likväl är hans böcker inte dåliga. De är underbyggda med noggranna källforskningar, de är ofta imponerande genom sin detaljerade sakkännedom, och de

bästa av dem är både riktigt spännande och intressanta. Men man måste ifrågasätta deras budskap och tendens.

Intressantast är väl egentligen den första, den enda som inte handlar om mördarmaskinen Carl Hamilton, en roman som heter "*Ondskan*" och som väl närmast är en svensk motsvarighet till Robert Musils intressanta "*Der junge Törless*". Båda är inträngande internatskoleskildringar av mycket skakande karaktär, men om Robert Musils är mest psykologiskt intressant i sin nästan dokumentära prägel, så är Jan Guillous skildring rena våldspornografin med mycket dramatiserade överdrifter. I ingen av sina romaner avslöjar sig författaren så mycket som här. Hela romanen är bara aggressioner och våld, och huvudpersonen fullkomligt frossar i att få ge utlopp för dem. Den slutar med att han äntligen får den stora tillfredsställelsen att få döda sin fader. Det sägs aldrig i klartext i boken, men det framgår tämligen tydligt mellan raderna.

Likväl är redan denna tidiga roman (1981) skickligt skriven, medryckande och ytterst intressant: det är omöjligt att slarva med läsningen. Den väckte särskild uppmärksamhet i Frankrike, där den fick pris som det årets bästa utländska roman. I all sin otäcka och fullständigt ohöjda brutalitet är den helt enkelt fullkomligt övertygande trots all sin absurditet. Hela romanen är som ett enda oformligt vredesutbrott, som övertygar.

Carl Hamilton-romanerna är sedan mer strukturerade och komponerade med metodik och intelligens: handlingen är alltid mycket noggrant konstruerad, så att aldrig någon detalj blir förfelad. De är också tämligen vidlyftiga: sidantalet är vanligen uppåt 500 eller mera. De blir intressanta i och med den fjärde boken, "*Fiendens fiende*", som följs av "*Den hedervärde mördaren*", en uppgörelse med svenska nazister, som följs av den mycket dramatiska "*Vendetta*" i Sicilien, som dock slår fullkomligt fel: Guillou har här fallit för sicilianska maffiaschabloner och överdrivit dessa in absurdum och därigenom missat hela Sicilien; som följs av den kanske intressantaste av alla: "*Ingen mans land*", som tilldrar sig i Murmanskområdet. Det handlar om kärnvapensmuggling, det ska smugglas kärnvapen till Libyen över nordligaste finska Lappland, vilket Carl Hamilton stoppar tillsammans med sin finlandssvenske kollega Åke Stålhandske, som dock faller till föga för mänskliga svagheter, vilket Carl Hamilton aldrig gör. Därigenom blir denna Hamilton-roman mänskligt intressant som ingen av de andra är.

De sista tre Hamilton-romanerna blir sedan ständigt mer svulstiga och mindre fängslande. Dramatiken avtar, intrigerna blir homeopatiskt förtunnade, och den röda tråden blir allt blekare. Men Carl Hamilton håller stilen: han fortsätter att mörda med ledande demokratiers goda minne in i det sista, och vad han gör är alltid rätt, åtminstone enligt honom själv.

Det är väl detta som man mest reagerar mot i Guillous romaner: de är nästan alltid fullständigt egocentrerade. Man saknar andra karaktärer än huvudpersonen, som ständigt har strålkastaren riktad på sig utan att någon annan får någon chans. Visst är det spännande med allt vad denna stjärna gör, men då han alltid är den samma riskerar det tyvärr att bli både enformigt, ödligt och mänskligt hopplöst enkelriktat.

Gulli Michanek - ett diktaröde.

Hon var dotter till diktaren Erik Lundström och utmärkte sig tidigt som en brådmogen naturbegåvning - redan vid 14 år fick hon formfulländade episka dikter publicerade i tidskrifter. Hon utkom tidigt med flera diktsamlingar som väckte sensation och gjorde kritikerna utom sig av extas, så att de gärna jämförde henne med Hjalmar Gullberg och Stagnelius. Efter fyra diktsamlingar utkom hon med en vågad roman i slutet på 50-talet om homosexuella gamla mästare, en för den tiden mycket avant-gardistisk roman - och så tystnade hon och förblev tyst i 28 år. Denna långa, gåtfulla tystnad är kanske det märkligaste i hela hennes liv. Men det visade sig sedermera, att hon aldrig frångått poesin. Efter 28 år utkom hon med nya dikter och översättningar av Seifert - och så plötsligt var hon död.

Hennes diktning utmärks av en konsekvent formfulländning - rim och metrik saknas aldrig, och ej heller ett intressant tankeinnehåll i dikterna, som alltid är både tänkvärda, välljudande och ytterst vackert skrivna. Hon för direkt tankarna till Hjalmar Gullberg som en unik kvinnlig klassicist i vårt land i senare delen av vårt århundrade - hon är nästan ensam därom.

Därtill var denna lilla späda varelse en outtröttlig forskare, vars hela liv egentligen rörde sig enbart på det intellektuella planet. Det blev med tiden nästan som en fanatism - hon upphörde nästan helt med att äta till slut och levde långa tider på bara frukt och cigaretter. Sina sista år ägnade hon en ständigt allt intensivare forskning åt Giordano Bruno, en gestalt som hon nästan blev som besatt av - det är lätt hänt med Giordano Bruno - och som hon gjorde sig till en unik expert på. Plötsligt mitt i hennes pågående arbete om honom gick hon bort och det egentligen helt utan anledning. Inte ens läkarna har kunnat förklara hennes död. Hon skickade ut sin man att köpa cigaretter åt henne, det var mitt på dagen, och när han kom tillbaka satt hon död i telefonluren - hon hade precis lyft den för att ringa ett samtal när hennes liv tvärt avbröts.

Men vi har kvar hennes diktning, som minsann är värd att tas vara på. Som diktare är hon en unik solstråle i tidens barbari av etablerad okultur, och det ljuset är det vår plikt att se till att aldrig slocknar.

Nya ställningar i Shakespeare-debatten.

I samband med bekantskapen med Gulli Michanek, hennes begåvning och hennes diktning genom mötet med hennes man Göran Michanek, bror till den kände litteraturhistorikern Germund Michanek i Uppsala, har vi plötsligt fått tillgång till nya utomordentliga inblickar i Shakespeare-problematiken. Vi förväntar oss dock att vår vän John Bede, mitt i firandet av sin vapenbror John Humes avgörande demokratiska framgångar i Nordirland, dock fortsätter att försvara William Shakespeares sak, då han är den enda vi känner som frivilligt gör det. Vi ska nu presentera huvuddragen i Marlowe-teorin.

Christopher Marlowe, inte ens två månader äldre än William Shakespeare, var den obestriddige skaparen av det klassiska elisabetanska dramat på blankvers genom sju stora tragedier av epokgörande natur, (däribland det första stora dramat om Doktor Faust, som senare inspirerade Goethe till dennes livsverk). Men utom denna avgjort

genialiska diktare och dramatiker var C. Marlowe även sin tids farligaste man i England som därtill levde farligast av alla. Han var ateist, han var homosexuell, han var spion, han var allt utom bekväm och normal.

1589 kom han i slagsmål (med dolk och värja) med en viss William Bradley, ett slagsmål som måste sluta med den enes död. Marlowes gode vän och diktarkollega Thomas Watson ingrep i striden, Bradley lämnade då Marlowe och koncentrerade sig på Watson, som dödade Bradley. Denna ytterst dramatiska tremannaduell måste ha blivit en av de starkaste upplevelserna i Marlowes liv - hade inte Watson ingripit hade Marlowe själv varit död. Duellens utgång ledde till fängelse för Watson, medan Marlowe klarade sig.

Marlowes ytterst farliga liv som spion åt den hatade Sir Francis Walsingham och som dennes kusin Thomas Walsinghams (förmodade) älskare måste ha lett till att Marlowe till slut fann sin ställning som därtill Londons mest firade teaterdiktare ohållbar. Dessutom hade han den obotliga förmågan att ständigt skaffa sig nya fiender genom att dumdrigt utmana hela etablissemangen. Han hånade kyrkan och kristendomen och hela Bibeln och ansåg att denna drastiskt måste omredigeras, han hävdade att Indiens vishet överträffade hela Bibelns 10,000 år före Bibelns tillkomst, men det värsta var att han dessutom var falskmyntare och att drottningen hade kommit på honom. Han arresterades den 18 maj 1593 och frigavs visserligen mot borgen men förbjöds lämna London, och samtidigt härjade pesten i staden. Han hade alltså all anledning att önska sig ett mindre utsatt liv, särskilt som han mycket väl visste, att anklagelserna mot honom för ateism och falskmynteri måste leda till hans avrättning. Det var hans kollega Thomas Kyd som arresterats och som under tortyr försökt skylla ifrån sig på Marlowe och därvid skriftligen berättat allt han visste om alla Marlowes kriminella verksamheter. I detta ögonblick den 30 maj inträffar det mystiska krogslagsmålet i vilket Marlowe 'omkommer'. Är det troligt att Marlowe med sin överlägsna intelligens och sin förmåga att leda intriger inlåter sig i ett dödligt slagsmål med några skumma typer? Det är mycket troligare att han arrangerade detta sätt att åtminstone officiellt försvinna på.

Liket smusslades undan och begravdes och kan ha varit någon annans. Han fick aldrig någon känd grav, krogslagsmålet hade skett i en tvivelaktig änkas hus utan vittnen, liket blev aldrig vare sig identifierat eller obducerat, och dödsattesten, som hittades 1925, verkar minst sagt skum: enligt den dog Marlowe omedelbart av ett dolkhugg ovanför ögat, som alla läkare experter sedan dess hävdar att en människa omöjligt kan dö av förrän tidigast efter några dagar. Enligt den troligen fabricerade rapporten var det Marlowe som angrep och som den angripne då måste döda i självförsvar medan de andra två inte gjorde någonting. Grälet skall ha handlat om en krognota efter en hel dags fridfull samvaro, Marlowe skall ha vilat på en säng efter middagen och grälet om dess kostnad, medan de tre andra (skumma kriminella typer alla tre och alla tre i tjänst hos Thomas Walsingham som kriminella hantlangare) satt kvar vid bordet på en bänk med ryggarna mot honom och med sina vapen bakom sig, när Marlowe helt oprovocerat plötsligt skall ha angripit den mittersta av dem med hans eget vapen. Denne kunde inte ens vända sig om för att försvara sig när han satt inklämd mellan de två andra. Marlowe tillfogade honom två skrubbsår i pannan varefter då denne måste försvara sitt liv och mörda Marlowe. Så enkelt var det enligt dödsattesten, där varenda detalj verkar noggrant konstruerad efter månaders planering

i förväg för att det skulle bli så litet eftersnack som möjligt och ingen skulle bli åtalad. Naturligtvis åtalades i alla fall den som vållat Marlowes död men frikändes snabbt då han handlat i självförsvar och återvände då genast i Thomas Walsinghams sold.

Enligt teorin begav sig Marlowe till Italien för att där bida sin tid och förkovra sig som diktare och dramatiker - han kan här ha skrivit både "*Romeo och Julia*" och "*Othello*" - observera den slående likheten mellan trippelduellen 1589 i London med Mercutios död i "*Romeo och Julia*" under Romeos arm för Tybalts hand. Mercutio är ju helt och hållet diktarens egen skapelse och kan mycket väl, om Marlowe skrev dramat i Italien, vara ett självporträtt av den unge Marlowe.

När tiderna blivit lugnare och episoden med Marlowes skumma död glömts bort skulle Marlowe ha återkommit till England och fortsatt arbeta som dramatiker inkognito under fortsatt beskydd av kusinerna Walsingham. Den trygga och helt pålitliga Shakespeare skulle då gärna ha tjänstgjort som den perfekta täckmanteln åt Marlowe, som det var i Marlowes stora intresse att helst ingen skulle veta att fortfarande befann sig i livet.

Detta är Marlowe-teorin i dess huvuddrag. Mycket talar för denna teori, inte minst detaljer som det slående ungdomsporträttet av Marlowe, som identifierats vetenskapligt som förlagan till Droeshouts världsberömda Shakespeare-porträtt. En av de mest bestickande detaljerna är Marlowes kända lyte som halt på ena benet efter att ha brutit det en gång på själva scenen. *Varför beskriver då författaren till Shakespeares sonetter (sonett 37 och 89) långt senare sig själv som halt och lytesdrabbad, om det inte var Marlowe?*

Även mycket annat talar för denna teori - sedan må Anthony Burgess säga vad han vill, som i sin bok "*Död man i Deptford*" menar att det var Thomas Walsingham själv som lät döda Marlowe bara för att bli av med det besvärliga geniet. Mest av allt talar *det* för teorin, att författarskapet "Shakespeare" passar exakt in som en direkt naturlig fortsättning på Marlowes - mycket i Marlowes sista dikt "*Hero och Leander*" överensstämmer påfallande med det första verket under namnet Shakespeare, dikten "*Venus och Adonis*" i september 1593. Deras språk, melodiska rytm, ordval, litterära stil - allt överensstämmer perfekt, som en litteraturforskare sade, som om "*Marlowe liknade Shakespeare mer än vad Shakespeare gjorde själv*".

Dock har även teorin vissa svagheter. Marlowe skrev aldrig en komedi och verkar inte ha haft mycket humor. Författarskapet Shakespeare domineras under 1590-talet av humorsprudlande komedier. Om Marlowe överlevde sig själv och fortsatte i Italien, så finns det dock inte ett spår av någon verksamhet av honom efter maj 1593 någonstans.

Mot denna teori står främst William Stanley-teorin, som också många starka argument talar för. Det är alltså de nya ställningarna i Fritänkarens Shakespeare-debatt: *Marlowe contra Stanley*, medan Shakespeare själv nästan helt har fallit ur bilden. Vi emotser ivrigt nya bidrag till denna debatt från Laila Roth, John Bede och andra, samtidigt som den skenande forskningen givetvis oupphörligt accelererar.

De bästa filmerna sedan senast.

Främst bör nämnas den mycket gripande franska filmen "*Olivier, Olivier*," byggd på en sann historia om ett barn som försvann på den franska landsbygden, förblev spårlöst

försvunnet i sex år och därefter plötsligt kom till rätta i Paris och återbördades till föräldrarna. Men var det verkligen rätt barn?

Regissören Agnieszka Holland har tidigare utmärkt sig för sin otroligt fina hand med barn i filmer om barn, främst i den engelska *"Den hemlighetsfulla trädgården"* för några år sedan. Hon är utbildad av Wajda i Polen och har även samarbetat med Kieslowski. Denna franska film från 1991 är inte något undantag i hennes bedårande filmproduktion utan snarare ytterligare en överväldigande diamant till samlingen av dessa kronjuveler.

Ett mästerverk av ett helt annat slag var *"Barfly"*, också en sann historia, författaren Charles Bukowskis burleska självbiografi om sitt liv som alkoholist på bakgatornas barer. Filmen är liksom boken ett praktexempel på svart humor alltigenom. Den är praktfullt rå och vulgär men i ordets bästa betydelse: historien med alla dess sjöslag och barslagsmål och stökiga turer mellan fyllon och horor är så genompyrd av humor och godmodighet att dess rent mänskliga värde blir godare än renaste guld. Historien slutar där den börjar: med ett praktfullt krogslagsmål med alla fyllon och horor som entusiastisk publik, vilken solkiga verklighet författaren föredrar mot alla karriärer i världen: en filosofisk blomma i strålande prakt mitt i träsket. Faye Dunaway gör horan, och Mickey Rourke gör fyllot, båda med oförlömlig virtuositet.

En lika lysande rollprestation gör Harrison Ford som fallet Henry i *"Regarding Henry"*, historien om en lysande karriäradvokat med fru och dotter som blir skjuten i huvudet men överlever men måste lära sig hela livet om från början med att lära sig tala, läsa, skriva, utveckla relationer till sin familj och arbetskamrater, som plötsligt blivit helt okända för honom, osv, varvid han utvecklas till en helt annan personlighet än han var som advokat. En mycket gripande och lärorik film, som torde bereda alla karriärmänniskor en hälsosam tankeställare.

Även Sean Connery gjorde en tankeväckande insats som advokaten i *"Just cause"* som åtar sig försvaret av en livdömd färgad våldtäktsman och mördare i Florida, som allt uppenbart tyder på att är helt oskyldig. Men efter att Sean Connery fått honom frikänd visar det sig att negern ändå faktiskt var skyldig. Vad gör en advokat då? Men Sean Connery klarar biffen som vanligt i detta pinsamma fall med fler dubbelbottnar än vad som syns på ytan.

I ännu prekärare situation befann sig Liam Neeson i *"Under Suspicion"* som arrangör av fingerade äktenskapsbrott för att hjälpa skojare tjäna pengar på sina skilsmässor och därvid tjäna en hacka själv med hjälp av sin fru, som gärna spelade fnasket i fråga för att hjälpa Liam på traven med bevis; men så en dag påträffas såväl arbetsgivare som Liams fru mördade tillsammans i samma säng. Pinsamt! Särskilt för Liam, som alla indicier utpekar som mördaren.

Denna engelska thriller är sedan våldsamt spännande och intressant alltigenom medan den ständigt och drastiskt växlar kurs utan att någon kan ana hur det kommer att gå, och allra minst Liam själv, verkar det, medan det i själva verket är han själv (naturligtvis!) som har alla trådarna i sin hand. Filmen slutar med att publiken omöjligt kan veta vad den ska tro om vem som är skyldig och oskyldig när det står klart att det bara är Liam själv som vet hela sanningen - och tiger om den.

En besvikelse var däremot den franska filmen *"Van Gogh"* om konstnärens sista två månader i livet. Filmen hade ansträngt sig att försöka vara så saklig och realistisk som möjligt, och ändå föredrog man Hollywood-versionen med Kirk Douglas som mera

övertygande. Ty var fanns i denna gråa franska tristess den van Goghska intensiteten och innerligheten, passionen och eldsjälén, temperamentet och glöden? Man såg en passiv och likgiltig van Gogh som visserligen fick nyckfulla utbrott ibland, men som förförde sin läkares dotter med nästan bara likgiltighet och som inte ens slogs med Gaughin, hur mycket Gaughin än gjorde allt för att provocera honom... Nej, detta var inte van Gogh. Det var bara en vattmig kopia.

Beethovens sonater, del 6.

Efter Pathétique-sonatens kraftprov är det som om den nöjde Beethoven andas ut och njuter och börjar ta det lugnt, som om han lagt in en högre växel som han nu med tillfredsställelse ser att han kan hålla allt framgent utan att någonsin mer behöva sakta ner. Den nionde sonaten är fullkomligt avslappnad och njutbar alltigenom och till och med lättspelad - plötsligt har Beethoven blivit så enkel och naturlig, som om han skakade noterna och melodierna ur ärmen med samma fullständiga lätthet som en Mozart eller Schubert. Därtill innehåller denna nionde sonat en av hans allra mest betagande mellansatser: detta dunkelt spörjande och angeläget och enträget mycket enkelt men allvarligt melodiöst bedårande *Allegretto*, som Wilhelm Kempff menade att Brahms måste ha älskat - och med all rätt, ty dess karaktär är sannskyldigt Brahmsk i dess allra bästa mening. Det är ett fullständigt enkelt stycke musik med nästan bara dubblade melodislingor hela vägen - men med en melodik alltigenom av fullödigt guld.

Den elfte sonaten opus 22 erbjuder nya utmaningar. Den har hela fyra satser igen, det har inte en Beethovensonat haft på länge, och i synnerhet de två sista, Menuetten och Rondot, öppnar helt nya världar. Menuetten är återigen ett bedårande stycke ren melodik alltigenom - och mer än så än någonsin tidigare. Det stora Rondot däremot erbjuder tvära kast från den mest njutbara sångbarhet till plötsligt allvarligt menade Fugaton av en karaktär som vi inte hört tidigare: giganten börjar vakna. Här ges nya allvarligt menade löften inför framtiden.

Så kommer den märkliga tolfte sonaten opus 26, som tvärt skiljer sig från hela mängden av alla de andra. Den har vållat uttolkare svåra problem, då de aldrig riktigt kunnat begripa sig på den, då den inte alls är som en sonat skall vara. Den är mera som en fantasi än som en sonat, den verkar mest som en svit löst ihopsatt av fyra helt olika stycken utan någon inre samhörighet och inte alls som en konventionell sonat. Men det är just det som är meningen. Äntligen börjar Beethoven bryta mot alla konventioner.

Den första satsen är en fullkomligt underbar variations-sats med en av hans vackraste melodier som utgångsmaterial. I skarp kontrast mot denna fulländade harmoni kommer sedan en dyster sorgmarsch med besynnerliga ackompanjemang, som om Beethoven här velat komponera ren orkestermusik med pukor och trumpeter, fanfarer och djupa tunga bastubor för det inskränkta pianot. Det går ju bara inte. Jo, det är just det det gör! Hör bara hör solennt pukornas trumvirvlar och de gälla trumpeternas fanfarer gör sig bra på piano! Det är rena sorgetåget för hela orkestern som marscherar fram i högtidlig ordning över hela klaviaturen.

Men det stora miraklet är den sista satsen. Den liknar ingenting som skrivits för piano tidigare. Det är ren abstrakt musik, som ränner omkring i alla olika tonarter, som

om Beethoven här på något sätt försökte sammanfatta hela harmoniläran i en innerlig dans som rinnande vatten från alla tänkbara källor i hela naturen. Satsen är ett mirakel. Det kan inte hjälpas; och hela sonaten är ett glittrande fantasteri av den oerhördaste fantasirikedom av infall och genialiska hugskott - som bereder vägen för en helt ny sorts sonatskapande. Närmast för dörren står de båda oöverträffade sonaterna "*quasi una fantasia*".

Europeisk turné, del 3.

Hos min familj i Sofia ramlade jag rakt in i en såpopera. Allt var en enda cirkus som vanligt men den här gången dubblerad. Dianas syster hade plötsligt blivit skild från sin make (efter 10-20 års äktenskap och misshandel, det är oviss om han kastade ut henne eller om hon äntligen frivilligt lämnade honom, kanske det var både och, vilket verkar troligast,) och med sin son tagit sin tillflykt i Dianas hus, som redan hade en extra karl temporärt boende hos sig utom ett fullvuxet barn och sonen i puberteten. Så långt gick det väl an, men Dianas systers son ville bara sitta framför TV:n och titta på såpoperor, vilket ingen i Dianas familj någonsin brukat göra. Där började problemen, ty det var ofrånkomligt, att det parallellt med såpoperorna på TV förekom andra bättre program på andra kanaler. Problemen förefaller olösliga, då det knappast finns videos ännu i Bulgarien.

Man skulle tycka att såpoperor nu för tiden är alldeles tillräckliga ute i världspolitiken för att man inte dessutom skulle frossa i deras ymnighetshorn av forcerat och konstruerat trams även i televisionen. Bill Clintons stjärtklappningar och stulna kyssar hos alltför olika och många damer på Vita Huset är ju rena dussinsåpoperan och tramsföljetongen, och dess värre tycks syndromet sprida sig likt ett virus till andra regeringar: Bulgariens president har utnämnt sin hemliga fästmo, "*Tricky Nadia*", till utrikesminister, och i England följer skvalpressen spánt med utrikesministerns och oppositionsledarens olika turer med olika damer: ska de oförbättrliga ungarlarna gifta sig med dem eller inte, och i så fall med vem? Inte konstigt att den heroiska ungdomen börjar göra uppror mot den i västerlandet sedan 30 år förhärskande och allt dominerande Pornografikulturen.

För att få någon distans till problemen i hemmet gick Diana och jag på konsert på torsdagskvällen. På programmet stod Sjostakovitjs andra pianokonsert, Ravels pianokonsert och Rachmaninovs andra pianokonsert, allt med samma pianist, dirigent och nationalorkester.

Det intressanta med konserten var publiken. Biljetterna kostade 1500 leva (nästan sju kronor), konsertsalen var fullsatt, och de som inte fick biljetter fick köpa billigare ståplatser. Under konsertens gång blev ståplatserna fler och fler så att de vid Rachmaninovkonserten var närmare 40, och bland dessa som frivilligt stod genom hela konserten var inte bara ungdomar utan även åldringar och tanter.

Ludmila, Dianas syster, berättade, att hon vid en konsert fått vänta i två extra timmar på att konserten skulle börja, då det var så många som stod i kö för att åtminstone få ståplatser. Först när kön var slut och alla i publiken tagit plats, stående, sittande, hopkrupna eller hängande, började konserten. Jag finner detta vara ett

utmärkt och särskilt mot musiken alldeles rättvist system. Men av någon anledning är sådant otänkbart i Sverige, fastän det borde vara allmänt överallt.

Sjostakovitj-konserten från efter 1953 (Stalins död) var glad, optimistisk och uppsluppen och alldeles briljant, i synnerhet tekniskt. Men var hade alla melodier blivit av? Temata förekom, men inget av dem var minnesvärt, och endast den Rachmaninovska mellansatsen i klar lyrisk harmonik gjorde konserten i all sin tekniska briljans uthärdlig.

Ravel kom som en frisk fläkt efter de Sjostakovitjska disharmonierna och utvisade en alldeles utsökt originalitet, som alltid hos Ravel, men även här ställde man samma fråga: vad var det egentligen för melodier? Inga alls, utom en del tematiska fraser, som snarare var ofullständiga musikaliska satser - bara för att säga någonting - än memorabla melodier. Även här räddades konserten i all sin tekniska briljans endast av den lyriska varma mellansatsen i konsekvent genomförd långsam tretakt.

I motsats till dessa står sig Rachmaninovkonserten efter hundra år som Rachmaninovs musikaliskt mest fullödiga verk med underbar melodirikedom, smäktande harmonier, hisnande lyrik och varma genomarbetade klanger. Allt är och förblir tillfredsställande i denna den sista stora klassiska mästarens främsta pianokonsert, som han skrev under djup depression efter fiaskot med sin första symfoni och medan han fann sin fästmö och livsledsagarinna, som han gifte sig med året efter pianokonserten.

Här finner jag det lämpligt att infoga min kollega Johannes B. Westerbergs råd till en musiker, som jag delar hans åsikt om att kan tjäna som råd till vilken musiker som helst, (apropå all denna tekniska briljans och Rachmaninovs kriser):

"Som nära bekant med C.L. sedan 18 år, och som direkt närvarande när han för första gången direkt övervägde att lämna musiken, kan jag i egenskap av både hans litterära och musikaliska rådgivare kanske bättre än någon annan bedöma honom som musiker.

De flesta musiker skaffar sig en genomgripande teknisk behärskning av mediet och får sedan kämpa för resten av livet med svårigheten att tillgodogöra sig konstnärliga tolkningar. De skaffar sig den fysiska kontrollen men kan aldrig tillgodogöra sig den rätta själsliga insikten för att kunna prestera den sanning som krävs av en rättvis tolkning. Med C. har det alltid varit tvärtom.

Han har en medfödd grundlig insikt i den musikaliska sanningen och förstår obehindrat dess rätta natur. Men en olycklig defekt i höger hand, kanske i hjärnan, gör att han aldrig kan tillgodogöra sig den tekniska kontroll av mediet som krävs för att man praktiskt skall kunna göra musik rättvisa. Han har allt - total förståelse, hyperfin känsla, perfekt harmonisinne och nästan överdriven självkritik men faller på den rena fysiska tekniken.

Ändå hoppas jag att han fortsätter med musiken. Men krisen 1988 lyckades inte hindra honom från att fortsätta, så jag tror att chanserna är goda för att han åtminstone ska fortsätta komponera. Hans klara melodisinne, formsinne och harmonisinne förpliktar honom till detta, så det är egentligen bara för honom att rulla på och fortsätta som hittills, även fast den oöverkomliga teknikens uppförsbacke aldrig tar slut.

Detta råd till en musiker kan kanske rentav tjäna som råd till alla musiker."

En helt annan sida av saken: Som musikleverantör i Bulgarien tvingades jag åhöra min egen musik. Finns det något mera pinsamt för en kompositör än att nödgas höra sin egen musik? Bättre än någon annan hör han alla felen och misstagen, och då musiken redan är inspelad kan han inte ens göra något åt dem. Andra kan då tycka att musiken är underbar och felfri, och han fattar inte vad det går åt dem: hur kan de vara så omusikaliska och okritiska?

De flesta kompositörer har från och med Beethoven misslyckats med att framföra sin musik. Varken Mendelssohn eller Schumann gjorde lycka med sina symfonier, även Tjajkovskij gjorde bara fiasko med sina så länge han dirigerade dem själv liksom Bruckner och Mahler, och Berlioz ska vi inte tala om; jag tror att de flesta kompositörer blivit korsfästa som uttolkare av sina egna verk. Bara de minst känsliga har klarat sig, som Stravinskij och Richard Strauss. Ju känsligare och mer musikalisk en musik är, desto mer angeläget tror jag att det är att en annan uttolkare än kompositören får framföra den, då han själv aldrig kan få någon som helst distans till den, vilket troligen är det viktigaste vid all rätt tolkning av musik.

(forts. i nästa nummer.)

Ödesresan, del 7 : Diwali-idyll i Kausani.

Efter Sovjetunionens fall är nu Kina det enda imperiet kvar i världen, som dessutom råkar vara en diktatur och världens folkrikaste land. Samtidigt är dess diktatur dogmatiskt ateistisk. Johannes hör till dem som oavbrutet arbetar för dess snarast möjliga kollaps och upplösning, liksom oräkneliga ledare för de folk i Asien han är nära bekant med: muslimerna, mongolerna, kazaker, tadjiker, kirgiser, uzbeker, taiwaner, tibetaner och alla i hela världen som är bekanta med Kinas ohyggliga förtryck och förstörelse av Tibet. Ändå är han inte helt okritisk mot buddhismen och det tibetanska systemet med etablerade reinkarnationer:

"Själv tar jag avstånd från etablerandet av ett sådant system. Det är mot naturens regler. Reinkarnation är en möjlighet som inte kan uteslutas, men att etablera den som dogm anser jag att är livsfarligt för hela buddhismen och dess innersta väsen. Jag tror att Buddha själv hade tagit avstånd från det. Må etablerade reinkarnationer få existera i den buddhistiska toleransens namn, men själv vill jag ingenting ha med ett sådant tänkesätt att göra. Må vem som vill spekulera i sina eventuella tidigare inkarnationer, men själv har jag aldrig gjort det. Må *bodhisattvas* få existera och respekteras för vad de är, men försök aldrig definiera deras tidigare reinkarnationer. Det går inte, ty det är emot naturens, livets och universums regler."

"Vad tror du Dalai Lama skulle anse om din syn på saken?" frågade jag.

"Jag tror att han är ganska kluven själv. Å ena sidan måste han acceptera systemet, men å andra sidan är han tillräckligt vis att vara fullt på det klara med reinkarnationssystemets naturliga tvivelaktighet. Buddha själv utgav sig aldrig för att vara mer än en människa och ville aldrig vara mer än en människa. Varför skulle då ledare för hans religion och i buddhismens eget heliga namn försöka etablera sin egen odödlighet? För mig stinker det av hybris."

Det var Johannes slutgiltiga mening om den saken, och jag kunde inte rubba den.

Detta funderade jag mycket över när jag satt inregnad i Kausani. Vädret var regnigt och dystert och rått, temperaturen var 14 grader som maximum, och när man satt inomhus ångade andedräkten. Min fot värkte och smärtade trots fotbad och massage i hett vatten och mirakelbalsam, men jag kom fram till att jag måste ge Johannes rätt. Hans humanistiska slutsatser som människa var etiskt osårbara och ur naturlig-demokratisk synpunkt de enda riktiga.

När jag, Charlie och Mirjam besökte hotell Prashant, för att bilda oss en uppfattning om stället och se om det kunde konkurrera med vårt hotell Uttarakand, vilket det förvisso kunde, tog dess älskvärda hotellvärd vänligt hand om oss, visade oss runt och skröt även en smula med hotellets bibliotek. På eftermiddagen återvände jag dit ensam för att undersöka detta bibliotek. Det visade sig då, att han för närvarande höll på med en storrengöring av biblioteket och hade packat ner alla dess volymer i två pappkartonger. Dessa volymer var ungefär sjutton till antalet. Alla var pocketböcker, en del slaktade sådana, och den mest slaktade, som hade berövats både pärmar, inledning och final visade sig vara T.H. Whites "*Svärdet i stenen*" - på tyska. Förutom dessa sjutton pocketvolymer hade biblioteket även en del tidskrifter att uppvisa, de flesta utan pärmar och mer eller mindre slaktade, av vilka den aktuella var från september 1994. Detta bibliotek lär bli seglivat, då det underhålls så väl, och det kanske rentav kommer att utökas med en eller annan volym i pocketupplaga och troligen delvis slaktad under de närmaste tio åren.

Efteråt unnade jag mig njutningen att bjuda mig på en kopp te vid teskjulet precis utanför. Där stod man i regnet med sitt trasiga paraply och tittade ut över den ljuvligt fridfulla dalen i det monotont gråa och drypande vädret och njöt av ett indiskt glas te med handskar på händerna. Även det var en form av njutning.

Det fortsatte regna hela dagen. Det var hopplöst. Vi samlades vid 5-tiden i Bobs och Johns rum, två engelska hippies, tillsammans med Chris, en ung man från Devon, som en kväll hade mött en leopard på stigen nedanför hotellet på jakt efter lämpliga hundar, samt Tony Michael, en australiensare, som var nästan helt hinduiserad: hade man inte känt till hans namn hade vem som helst tagit honom för en hindu. Han hade konverterat till hinduismen, bar kastmärke i pannan och visste allt om hinduisk mytologi. Personligen fann jag honom ganska förstörd i hjärnan. Alla dessa var haschrökare utom Chris, och de försvarade sitt bruk med att cannabis var naturligt och nyttigt, vilket inte är helt felaktigt i måttliga doser, då till och med läkare medgivit att cannabis kan vara bra för hjärtat.

Vi värmdes oss med indisk whisky av märket Aristocrat, som inte var så dåligt, medan vi småpratade i väntan på kvällens fyrverkerier inför Diwalihögtiden, som inföll dessa dagar. I den drypande fukten efter vätan var det dock många fyrverkeripjäser som bara fräste eller rykte litet grann, vägrade lämna startrampen eller helt enkelt inte gick att få fyr på.

Men kvällen blev stjärnklar och lovade bättre för morgondagen. Morgondagen blev också bättre. Äntligen fick man se det väldiga bergspanoramot mot norr som sträcker sig 337 kilometer, och äntligen kunde man gotta sig i solen - för andra gången i Indien under denna resa. Detta var den tolfte resdagen.

Man tog tillfället i akt och tog en promenad före frukost upp till Gandhis Ashram, där det rådde full fotograferingsfest. Turister från Calcutta var vilda på att få bli fotograferade av mig och få fotografera mig med sig själva och med sina barn och bytte

adresser med mig bara för att få sig tillsända de bilder på sig som jag på deras önskan tagit. Det såg ut som om min vistelse i Kausani skulle förlängas till en tredje natt.

Denna Diwalihögtidsdag förflöt stilla i solljuset, och jag kunde frossa i att badda min sjuka fot i solskenet. Vristpartiet är alldeles deformerat. Omkring vristen är en svullnad full med vatten, men där känns ingen smärta. Sedan blir benet alldeles extremt smalt strax ovanför, och så följer den smärtsamma svullnaden, som knappast syns men som känns desto mer. Det hela ger intrycket av att en del av benet rutschat ner i foten. Det ser inte klokt ut.

I värmen och solskenet förbättrades dock foten under ideliga massager till 25%, och mot eftermiddagen kunde jag gå på tå (om dock inte på hälen) och även sträcka på foten. Det går trots allt åt rätt håll.

I kvällningen glödde hela Garwhalmassivet i sin grannaste rödaste prakt, och vädret lovade gott. På kvällen avfyrades sedan det definitiva Diwalifestandet med bomber och raketer, smällare och stjärnfall och hjärtskärande ylande hundar. Det var värre än nyårsafton. Ändå var jag lyckligtvis i Kausani fjärran från alla städer och mer infernaliska celebreringar av denna indiska högtid, som avslutar sommarsäsongen och inleder vintersäsongen, då alla hotellpriser faller med hälften. Det är mera värt att komma till Indien efter Diwali än före.

På kvällen ägde den stora festen rum. Alla mina vänner var packade. Tony Michael låg på golvet, kröp under sängen och somnade där. Derek berättade om all den underbara hygienstjänst man kan få för bara några rupier i gamla Delhi, som att få bli petad i öronen med långa stålstickor med en pytteliten sked i änden, som befriar öronen från smuts, att få nashår avknipsade inne i näsgångarna, att få hår inne i öronen avklippta och avlägsnade på liknande sätt, att få tungan avskrapad med en tungskrapare, eller att få onödiga eller värkande tänder utdragna - de bästa tandläkarna var de som hade flest utdragna tänder att skylta med som meriter. Mirjam berättade om sina förstoppningsbesvär, som jag ansåg vara motsatsen till besvär, då endast motsatsen till förstoppning kan anses som direkt besvärligt. Detta är för resten indiernas vanligaste samtalsämne: avföringen, dess problem och fenomen relaterade därtill. Frågan är vanligen om det behövs kork eller korkskruv. Chris satt bara och vek sig dubbel av skratt hela tiden, medan Bob och John, våra båda hippies, var tämligen avslagna. Vi hade det gott med "Old Monk" rom och Coca Cola tills den ena efter den andra droppade av.

(forts. i nästa nummer.)

Expedition Tibet maj '97, del 11: Parikrama - andra dagen

Genom flaggstångsceremonin blev den andra dagens uppbrott mycket försenat. Först klockan 2 kom vi i väg på den 18 kilometer långa promenaden till Drira Puk, som är det vackraste utsiktsläget mot Kailas: dess norra vägg, som företer den mest klassiska anblicken: mera förbjudande än Mount Everests nordvägg, mera majestätiskt än Kanjenjunga, och omöjligare att bestiga än K2. Elva jakar bar heroiskt vårt bagage och gick förbi de flesta av oss på vägen medan bergen alltmer tornade upp sig omkring oss bortom Gudarnas Dal, där vi redan lämnat Tarboche och klostret Chukku Gompa vid Nyenriberget långt bakom oss. Omkring oss hade vi nu i stället Tara, Amitayus och

Vijaya, långlevnadens triad, på vänster sida, medan Gombo Pang och Vajrapani fick oss att känna oss försvinnande små högerifrån, där bakom alltsammans Kailas ständigt reste sig allt högre, brantare och närmare. På halva vägen mötte vi ett välkommet tetält kringgärdat av buskar och stengärdsgårdar, så att det inte genast skulle blåsa bort. Där inne hade vi en underbar vilopaus tillsammans med enbart de allra jovialaste tibetaner och andra rastare. En tibetansk familj skötte rörelsen med nyfött barn och tycktes bo där året runt: det saknades ingenting i form av omoderna bekvämligheter av tibetansk standard.

Vi kamperade mot kvällningen på sydsidan om floden Lha Chu, men jag stack mig över till klostret Drira Puk, som är mycket vackert med hela två kapell och varifrån man har den allra finaste utsikten mot Kailas överväldigande nordsida.

Promenaden var lång men lätt då det endast gick långsamt uppför. Dessutom hade vi medvind hela tiden, vilket betydligt underlättade saken. Bara den sista biten var något ansträngande, och när vi kom fram till vårt nattkvarter klockan 7 var det 4 grader varmt på 4990 meters höjd. Natten lovar att bli svår, men till och med Frida orkade gå hela vägen upp hit. Madeleine har ont i höften, men annars verkar alla i prima form.

23.5. Som väntat blev det varmare i tälten när vi sov tre stycken i två av dem, även om det blev trångt: somliga hamnade diagonalt medan andra blev instängda i små hörn. Jag steg upp halv 8 och hann med en morgonpromenad upp till klosterruinen ovanför flaggröset, där jag fick Kailas på bild i hela sin morgonfröjd i soluppgången med fullmånen ovanför Vajrapani. Klockan 8 var det kaffe med frukost. Först klockan halv 9 kom vi på att ta morgontemperaturen. Det var då nästan 13 grader kallt, och vi hade helt lugnt och oskyldigt stått och intagit vårt kaffe och morgonmål på stående fot utomhus på backen.

Emellertid hade alla sovit ovanligt gott och länge, vilket bådade synnerligen gott för dagens bestigning av Drolma La, den svåraste biten av kringvandringen av Kailas, ett pass på omkring 5650 meters höjd, vilket troligen skulle bli höjdpunkten av hela vår resa.

Det hade inte kunnat bli en bättre dag: vindstilla och molnfri himmel. Ännu när jag steg upp och begav mig upp till klosterruinen lyste fullmånen som en stor boll mellan de taggiga fjälltopparna mot väster. Vi kom iväg klockan 9 med Avalokiteshvara till höger om oss, bakom vilket glaciären från Kailas bredde ut sin tjocka brudslöja; vi passerade begravningsplatsen och stenen som prövar synder, som man skall gå igenom (?); och exakt 10.40 var jag uppe vid Drolma La efter mitt livs tyngsta och mest ansträngande fysiska arbete. Emellertid var det bara vissa sträckor som var svåra, främst såphala isfält och branta sluttningar med stenfält, som man måste klättra över. Naturligtvis var den sista biten den svåraste: mot detta var Chilikootpasset upp mot Klondyke ingenting då vid sekelskiftet när det begav sig.

Känslorna när man nådde detta pass efter en sådan fruktansvärd kraftansträngning (*"the most difficult pilgrimage in the world"*) var överväldigande i sin mångfald. Glädjen var fulländad samtidigt som man bara ville gråta av scenens gripande otrolighet. Pilgrimer strömmar i en jämn flod förbi mig där jag sitter och antecknar, de kastar vindhästar i luften över flaggmonumentet, hänger upp sina bönevimplar under högljudda utrop, ställer sig på led framför monumentet och sjunger i kör innan de

kastar tsampa över röset - ett folkliv som är för underbart för att kunna tillhöra denna världen.

Även jag har fullgjort mina plikter - gått runt monumentet tre gånger, hängt upp mina i Shigatse inköpta bönevimplar för mig och Håkan, vars kamera jag fått använda för att fotografera även för hans räkning - plus en kata-sjal, den första jag fick i Tibet i juli 1993. Men tacksammast är jag för Berndt Lindholms skor, som burit mig upp hit som på Hermes vingar. Jag fick dem 1990 efter hans bortgång, och fastän jag tog robusta kängor med mig på resan har jag aldrig haft användning för dem - bara mina grekiska sandaler och Berndt Lindholms gamla skor, som skriker om sitt behov av skoputsning och vars skosnören när som helst kommer att gå av.

Omkring klockan 12 kom de första av de andra, och vem var först om inte Frida, ridande som en drottning på en jak? Holger följde intill med sin 15-kilos kameraväska, och småningom kom de andra. Först efter de tre första av oss kom de första andra västerlänningarna, två stycken, och de var de enda. Alla de femtiotal från Tarboche, alla japanerna och indierna, var som bortblåsta. Det var bara vi tio och två till före klockan halv ett.

Då började också de första molnen skymma solen med den första vinden. Vi hade haft tur som hunnit upp innan vinden vaknade.

Men tapprast av alla passöverträdarna var de tibetanska mödrarna med småbarn på armen. Somliga var bebisar. Det var minst ett dussin spädbarn som bars över passet av sina föräldrar, och inget av dem klagade. Även småbarn i 4-5-årsåldern sprang smärtfritt utan ansträngning över passet, som om de sprungit omkring hemma på skolgården.

Nedstigningen blev sedan brant. Snön smälte i middagssolen, vilket gjorde isfälten såphala, men värst var ravinerna. Jag såg även flera tibetaner falla och ofrivilligt rutscha ner i dem.

De två sjöarna på vägen ner var båda helt isbelagda, och man kunde gå torrskodd över Barmhärtighetens Sjö. Snöskorpan var massiv, dessutom var det mycket litet vatten i sjön, så den var inte ens något att fotografera.

När man väl var nedanför ravinerna återstod det bara en oändlig promenad längs med floden Zhong Chu ner till klostret Zutrul Puk, som egentligen avslutar den intressanta delen av koran. Att komma ner på slättlandet igen (på *bara* 4700 meter) var något av en antiklimax. Som Sven sade: "Här har man bestigit ett pass på nästan 5700 meter under övermänskliga kraftansträngningar och sedan tagit sig ner för omöjliga ravinbranter, men det är ju omöjligt att berätta om hemma, när man tänker på de tibetanska 4-5-åringarna, som rände över passet som i en bagatellartad barnlek." Hela ansträngningen och prestationen var bara en futtig fåfänga. Men hade man känslor inför upplevelsen så består de.

Under eftermiddagen flockades det hotfulla mörka moln. Vi kom fram till det stora klostret Zutrul Puk vid 5-tiden, klostret där Milarepas Kailas-grotta finns bevarad. Småningom kom de andra fram, Madeleine ridande på jak den här gången till följd av en gammal knäskada, som vållat henne höftbesvär under promenaden. Annars mår alla mer än väl.

(forts. i nästa nummer.)

Kulturkalender, juni '98.

4 : 200 år sedan Casanova dog.

5 : Adam Smith 275 år.

- Pancho Villa 120 år.

- *Federico García Lorca* 100 år.

- Tony Richardson 70 år, (regisserade bl.a. "Tom Jones" 1963.)

- 30 år sedan Robert Kennedy sköts.

6 : Robert Falcon Scott 130 år, (omkom vid Antarktis.)

7 : Beau Brummell, världens störste dandy, 120 år.

- Paul Gaughin 150 år.

- James Ivory 70 år.

13 : Alexander den Store skulle ha fyllt 2320 år.

14 : Che Guevara 70 år.

15 : Erroll Garner 75 år.

16 : Gustav V 140 år.

- 40 år sedan avrättningen av Imre Nagy (för Ungern-revolten 1956).

- 50 år sedan den första flygplanskapningen ägde rum (i Kina).

17 : Charles Gounod 180 år.

18 : Katten Garfield (*Gustav*) 20 år.

- 70 år sedan Roald Amundsen förolyckades över Grönland.

19 : Blaise Pascal 375 år.

20 : 75 år sedan mordet på Pancho Villa.

21 : 50 år sedan första LP-skivan.

22 : *Erich Maria Remarque* 100 år

24 : 50 år sedan luftbron till Berlin inleddes.

26 : Willy Messerschmidt 100 år.

29 : *Giacomo Leopardi* 200 år.

- Ian Bannen 70 år.

God sommar!

önskar

Fritänkaren

Göteborg 28.5.1998.